

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ
ІНСТИТУЦІЙНОЇ ВІДПОВІДІ
ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ
ВЛАДИ НА ГУМАНІТАРНУ
КРИЗУ, СПРИЧИНЕНУ
ПОВНОМАСШТАБНИМ
ВТОРГНЕННЯМ РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ: КРАЦІ ПРАКТИКИ
ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

ООН ЖІНКИ, КИЇВ – 2023

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ
ІНСТИТУЦІЙНОЇ ВІДПОВІДІ
ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ
ВЛАДИ НА ГУМАНІТАРНУ
КРИЗУ, СПРИЧИНЕНУ
ПОВНОМАСШТАБНИМ
ВТОРГНЕННЯМ РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ: КРАЦІ ПРАКТИКИ
ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

ООН ЖІНКИ, КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	6
Гендерний аналіз нормативно-правових актів та окремих рішень органів місцевого самоврядування в розрізі сфер гуманітарного реагування	7
1. Допомога у вигляді грошових коштів і соціальна підтримка	7
2. Безпечне та доступне житло	8
3. Продовольча безпека та харчування	8
4. Охорона здоров'я та медичні послуги	9
5. Освіта	9
6. Захист та безпека	10
7. Вода, санітарія та гігієна	10
8. Дострокове / раннє відновлення	11
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	15

ВСТУП

Повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року й триває досі, спричинило серйозну гуманітарну кризу, яка особливо гостро розгорнулася на окупованих територіях України. Як наслідок, щонайменше 17,7 млн людей потребують негайної гуманітарної допомоги та захисту. Військові дії спровокували кризу, пов'язану з найшвидшим переміщенням населення з часів Другої світової війни, – 14,4 млн людей виїхали з території України. Понад чверть населення України покинула свої домівки протягом шести тижнів. За оцінками, понад 7 млн людей зараз – це внутрішньо переміщені особи (ВПО), понад 7,4 млн людей перетнули кордон України в пошуках безпечного місця в європейських країнах¹, більшість з них – жінки та діти. Майже дві третини дітей в Україні змінили місце проживання².

Тоді як вимога призову на військову службу значним чином впливає на життя чоловіків, гуманітарна криза в усіх сферах гуманітарного реагування непропорційно впливає на жінок. Жінки становлять більшість серед переміщених осіб усередині та за межами країни і вони стикаються зі значно вищими ризиками безпеки та захисту. Випадки гендерно-зумовленого насильства (ГЗН), зокрема насильства в сім'ї та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, зростають, але послуги жертвам ГЗН надаються не в повному обсязі. Жінки, які стикаються з різними формами дискримінації, наприклад жінки з груп меншин, зазнають особливих труднощів у доступі до гуманітарної підтримки та потребують посиленого захисту. Жінки також відчувають особливі проблеми в доступі до необхідних послуг і більше потерпають від втрати джерел засобів до існування. Водночас вони стикаються з підвищеним тиском щодо забезпечення своїх сімей, тоді як члени сім'ї чоловічої статі залучені до оборонної діяльності³.

Перед урядом України постало завдання – ужити термінових заходів з урахуванням відмінних потреб жінок, чоловіків та/або їхніх груп, зокрема вразливих, для подолання наслідків кризи, яка торкнулася всіх сфер гумані-

тарного реагування – соціальної підтримки та допомоги, безпечного та доступного житла, продовольчої безпеки та харчування, охорони здоров'я, освіти, захисту та безпеки, забезпечення водопостачання та санітарних потреб населення постраждалих регіонів. Також керівництво країни має опікуватися питаннями дострокового відновлення, тобто відновлення пошкодженої інфраструктури для забезпечення потреб людей і бізнесу, підтримки підприємців/ниць, надання доступу до кредитних програм, гарантування вкладів, працевлаштування жінок і чоловіків на підконтрольних Україні територіях.

Від початку військових дій до 30 квітня 2022 року уряд України ухвалив 870 нормативно-правових актів і змін до чинних нормативно-правових актів, які спрямовані на зменшення або пом'якшення наслідків військової агресії та розв'язання нагальних соціальних і гуманітарних проблем, з якими стикаються жінки та чоловіки та/або їхні групи у воєнний час.

Для методологічної підтримки державних органів влади з питань забезпечення реалізації гендерного підходу та врахування найкращих міжнародних практик і підходів, розроблених Міжвідомчою постійною комісією⁴, у процесі реагування на гуманітарну кризу, спричинену повномасштабним вторгненням РФ на територію України, група національних консультанток Структури «ООН Жінки» провела гендерний аналіз відповідних нормативно-правових актів та окремих рішень виконавчих органів місцевого самоврядування (ОМС). Цей аналіз зроблений у розрізі основних сфер гуманітарного реагування, визначених у Гендерному посібнику з гуманітарної діяльності Міжвідомчої постійної комісії (див. схему 1).

За результатами гендерного аналізу 245 нормативно-правових актів, з них 165 – у сфері бюджетно-податкової політики, були розроблені практичні рекомендації щодо врахування принципів гендерної рівності та прав людини в підготовці інституційної відповіді державних і місцевих органів влади на гуманітарну кризу.

1 УКГП ООН, Ukraine: Situation Report, 21 Sept 2022 (2022) [Україна: звіт про ситуацію, 21 вересня 2022 р. (2022 р.)]. Доступно за посиланням: https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-report-21-sep-2022-enukru?_gl=1*1ta02ru*_ga*NDEyMTU1NDYxLjE2NjU0MTE0Mjc.*_ga_E60ZNX2F68*MTY2NTQxNTYzOC4yLjE2NTY2NTQxNTY5Ni4yLjAuMA

2 УКГП ООН, Ukraine Flash Appeal (March-August 2022) (2022) [Надзвичайний заклик по допомогу Україні (березень-серпень 2022 р.) (2022 р.)]. Доступно за посиланням: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-flash-appeal-march-august-2022-enruuk>

3 Структура «ООН Жінки», Rapid Gender Analysis of Ukraine (2022) [Швидкий гендерний аналіз України (2022 р.)]. Доступно за посиланням: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/05/rapid-gender-analysis-of-ukraine>

4 IACS, The Gender Manual for Humanitarian Action (2018) [Міжвідомча постійна комісія, Посібник з гендерних питань в гуманітарній діяльності (2018 р.)]. Доступно за посиланням: <https://interagencystandingcommittee.org/system/files/2020-09/The%20Gender%20Handbook%20for%20Humanitarian%20Action.pdf>

СХЕМА 1.

Перелік сфер гуманітарного реагування

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА ОКРЕМИХ РІШЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В РОЗРІЗІ СФЕР ГУМАНІТАРНОГО РЕАГУВАННЯ

1. Допомога у вигляді грошових коштів і соціальна підтримка

Допомога у вигляді грошових коштів – така як грошові перекази, готівка за роботу, грошові гранти і ваучери та інші варіанти надання допомоги та соціальна допомога – має важливе значення для термінової підтримки найбільш вразливих груп населення, серед яких переважають жінки. Після початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну грошова та соціальна допомога для багатьох сімей стали основним джерелом доходу. Особливо це стосується домогосподарств, які очолюють жінки, сімей, у складі яких є особи з інвалідністю, і сімей, у складі яких є особи пенсійного віку.

Уряд України зробив багато кроків для забезпечення доступу до соціальної та грошової допомоги у воєнний час найбільш незахищених категорій населення – жінок, лю-

дей похилого віку, малозабезпечених осіб, ВПО, людей з інвалідністю, дітей тощо. Зокрема, були внесені зміни в нормативно-правові акти, спрямовані на зменшення наслідків гуманітарної кризи, що регулюють питання соціального захисту членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників/ць України та пенсійного забезпечення військових строкової служби; продовження забезпечення виплат пенсій, грошової допомоги й соціальних виплат; спрощення механізму нарахування та виплати грошової допомоги, пільг і житлових субсидій; погодження реалізації спільних з міжнародними організаціями проєктів щодо додаткових заходів соціальної підтримки та грошової допомоги найбільш вразливим категоріям населення⁵; забезпечення разової допомоги від держави розміром 6500 грн у межах оновленої програми «ЕПідтримка» для офіційно працевлаштованих і фізичних осіб-підприємців (ФОП), жінок і чоловіків тощо⁶.

5 У партнерстві з Міністерством соціальної політики України реалізуються міжнародні проєкти підтримки вразливих категорій населення. У межах цих проєктів передбачається надання грошової допомоги членам сімей, які мають дітей і є переселенцями.

6 Україна, Закон України від 15 березня 2022 року № 2121 ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення норм, що регулюють питання визначення категорій осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих захисників і захисниць України, та надання їм соціальних гарантій». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-20>;

Україна, Закон України від 14 квітня 2022 року № 2193-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 214 «Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2022 року № 162 «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 492 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2022 р. № 162». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2022 року № 294 «Про внесення змін до порядку, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 26 червня 2019 р. № 576 і від 1 червня 2020 р. № 587». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2022 року № 204 «Про особливості призначення та використання грошової компенсації вартості

2. Безпечне та доступне житло

В областях, де тривають бойові дії, з'явилася проблема облаштування житла для ВПО і мешканців/ок громад, житло яких було знищено внаслідок військових дій. У перші місяці повномасштабного вторгнення РФ багато мешканців/ок окупованих областей перемістилися в західні та центральні регіони країни. Питання їх розміщення та надання житла розв'язувала місцева влада на рівні окремих громад шляхом організації місць тимчасового перебування в приміщеннях шкіл, дитячих садків тощо; розміщення ВПО у сім'ях, які були готові прийняти переселенців; будівництва модульних містечок.

Держава відреагувала на такі виклики та врегулювала питання забезпечення житлом ВПО, зокрема передбачила грошову допомогу на проживання, яка надається щомісячно, для осіб з інвалідністю та дітей – 3000 грн, інших осіб – 2000 грн, що сприяє підтримці жінок і чоловіків ВПО, зокрема з найбільш вразливих груп – осіб з інвалідністю, частка яких серед ВПО становить 26 відсотків; створила можливість скористатися безкоштовним житлом завдяки програмам компенсації комунальних витрат громадам і сім'ям, які приймають переселенців у себе вдома; розробила механізм забезпечення житлом, призначеним для тимчасового проживання ВПО.

Таким чином, з перших днів повномасштабної війни, у результаті якої був знищений житловий фонд і цивільна інфраструктура, місцева влада ефективно розв'язува-

ла питання облаштування житла для ВПО, дві третини серед яких – жінки, організовуючи місця для тимчасового перебування ВПО, будуючи модульні містечка та розміщуючи переселенців у сім'ях, які отримували допомогу для проживання ВПО.

3. Продовольча безпека та харчування

Забезпечення продовольчої безпеки та харчування під час війни – важлива сфера гуманітарного реагування, яка має свої гендерні аспекти. Питання продовольчої безпеки більшою мірою покладається на жінок, які піклуються про дітей та інших членів родини. Для цього їм необхідно мати доступ до місць роздачі їжі, забезпечувати прибуток, щоб купувати їжу, або засоби для виробництва їжі. З іншого боку, самотні чоловіки та хлопці, які були розлучені зі своїми сім'ями, також можуть відчувати проблеми в організації харчування, якщо вони не вміють готувати або мають обмежений доступ до місць роздачі їжі. У такому випадку завдання держави полягає в забезпеченні максимально сприятливої політики для розв'язання питання безпечного доступу жінок і чоловіків до харчових продуктів під час війни.

Уряд України під час військового вторгнення доклав значних зусиль для врегулювання процесу постачання харчових продуктів у територіальні громади (ТГ), яке здійснювалося безкоштовно та безперервно. Так, було розроблено порядок забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання та санітарно-гігієнічними товарами⁷.

одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» на період введення воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 507 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 і від 16 квітня 2022 р. № 457». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2022-%D0%BF#top>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 215 «Про особливості нарахування та виплати грошових допомог, пільг та житлових субсидій на період дії воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2022-%D0%BF#top>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 року № 462 «Деякі питання надання пільг та житлових субсидій в умовах воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2022-%D0%BF#top>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2022 року № 405 «Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 року № 445 «Про реалізацію спільного з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/445-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2022 року № 446 «Про реалізацію спільного з Всесвітньою продовольчою програмою ООН проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2022-%D0%BF#top>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 487 «Про реалізацію спільного з Місією Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні та Товариством Червоного Хреста України проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки окремих категорій населення». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487-2022-%D0%BF#top>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 512 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 18 лютого 1997 р. № 176 і від 3 грудня 2008 р. № 1081». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-2022-%D0%BF#Text>.

7 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 328 «Деякі питання забезпечення населення продовольчими товарами тривалого зберігання та санітарно-гігієнічними товарами в умовах воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/328-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2022 року № 424 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/424-2022-%D0%BF#top>;

З метою задоволення нагальних потреб населення ТГ у регіонах, на території яких тривають активні бойові дії, забезпечення продовольчими товарами тривалого зберігання та санітарно-гігієнічними товарами здійснюється безоплатно. Постановою передбачений обсяг такої допомоги для не більше як 10 млн осіб.

Затвердження Плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану⁸ дало можливість організувати безперебійне виробництво сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, забезпечити населення ТГ у регіонах, на території яких тривають активні бойові дії, продовольчими товарами тривалого зберігання, сформувавши розгалужену мережу зберігання резервів сировини та продовольчих ресурсів для задоволення стратегічних потреб держави, розробити та реалізувати місцеву програму для самозабезпечення ТГ харчовими продуктами тощо.

Окрім того, уряд активно співпрацює з донорськими та волонтерськими організаціями для створення єдиної платформи координації гуманітарної допомоги⁹, а також з Кластером з питань захисту (Protection Cluster), яким керує Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН)¹⁰.

4. Охорона здоров'я та медичні послуги

Ефективна інтеграція аспектів гендерної рівності в охорону здоров'я під час кризи вимагає розуміння особливих потреб у сфері охорони здоров'я та потенційних бар'єрів на шляху до послуг, щоб забезпечити рівний доступ жінок і чоловіків з різних груп, зокрема вразливих, до медичних послуг. Такий доступ передбачає послуги з репродуктивного здоров'я, безпечні умови для породіль в умовах війни та послуги для постраждалих від ГЗН на додаток до стандартних послуг охорони здоров'я.

Під час військових дій в Україні у сфері охорони здоров'я зусилля уряду були спрямовані на врегулювання процедур забезпечення ліками та проведення медико-соціальної експертизи. Так, з метою виконання державних програм із забезпечення ліками продовжено

дію реєстраційних посвідчень на лікарські засоби, що сприяє наданню медичних послуг жінкам, чоловікам та/або їхнім групам, які постраждали під час війни; продовжено дію реєстраційних посвідчень на лікарські засоби, які закуповуються державою, до 1 квітня 2023 року винятково для виконання програм і здійснення централізованих заходів з охорони здоров'я; спрощено процедуру визнання товарів гуманітарною допомогою, у тому числі тих, які поставляються в госпіталі та лікарні, і порядок їх ввезення та проведення медико-соціальної експертизи, що дасть можливість особам з інвалідністю отримувати пенсії, соціальну допомогу та відповідні медичні й соціальні послуги відповідно до стану здоров'я.

5. Освіта

У воєнний час уряд України оперативним чином реагує на виклики у сфері освіти, пов'язані з війною. Насамперед ідеться про вжиті заходи для забезпечення безперервного освітнього процесу для освітян і здобувачів освіти, змушених змінити місце проживання, покинути робоче місце чи місце навчання. Оскільки у сфері освіти частка жінок серед штатних працівників станом на 2020 рік становила 78 відсотків, одним з наслідків такого рішення може бути менший приріст жіночого безробіття та жіночої бідності, а ті освітянки, які вже мають роботу, не втратять її.

У законодавство були внесені зміни¹¹, згідно з якими органи влади та інші установи / організації в межах своїх компетенцій забезпечують здобувачам освіти та освітянам/кам, змушеним змінити місце проживання (перебування), покинути робоче місце, місце навчання, організацію освітнього процесу в будь-якій формі, найбільш безпечній для його/її учасників/ць, збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом, і забезпечення місця проживання (пансіон, гуртожиток тощо) і харчування (у разі потреби). Також збережено та адаптовано інклюзивне навчання в закладах дошкільної та загальної середньої освіти¹² за умови очного навчання.

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 482 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 328». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2022-%D0%BF#Text>.

8 Україна, розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року №327-р «Про затвердження Плану заходів з забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text>.

9 «СпівДія» – волонтерська P2P-платформа, ініційована Координаційним штабом з гуманітарних та соціальних питань Офісу Президента України. Доступно за посиланням: <https://spivdiia.org.ua/>.

10 УВКБ ООН Україна, Загальна інформація. Доступно за посиланням: <https://www.unhcr.org/ua/загальна-інформація>

11 Україна, Закон України від 15 березня 2022 року № 2126-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20>.

12 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 483 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 і від 15 вересня 2021 р. № 957». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2022-%D0%BF#top>.

В умовах пріоритетного спрямування коштів на потреби захисту від збройної агресії було перерозподілено частину коштів державного бюджету, передбачених для фінансування закладів освіти і науки (у тому числі зменшено на 10 відсотків видатки за бюджетними програмами «Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам» і «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами»¹³). Хоча видатки на галузь істотно зменшені, фінансування найважливіших напрямів освітньої діяльності забезпечується.

Управлінські рішення, ухвалені в умовах воєнного часу, дали можливість забезпечити навчання в закладах освіти на всіх рівнях: від дитсадків до університетів – скрізь, де дозволяла безпекова ситуація. Налагоджено процес дистанційної освіти: українські діти, молодь, перебуваючи в Україні й різних країнах світу, продовжили навчатися за українськими навчальними програмами, що дозволило працівникам/цям освіти, частка жінок серед яких в Україні переважає, не втратити роботу та засоби для існування, у тому числі і на непідконтрольній Україні території.

6. Захист та безпека

В Україні питання цивільного захисту, у тому числі планування та організація роботи з дообладнання або спорудження в особливий період підвальних та інших заглиблених приміщень для укриття, відповідно до Кодексу цивільного захисту населення належать до відання місцевих органів влади¹⁴. Від початку повномасштабного вторгнення РФ питання забезпечення укриття постало дуже гостро й розв'язується зусиллями місцевих органів влади відповідно до їхніх можливостей.

Уряд України зробив кроки в напрямі забезпечення безпеки та захисту дітей, які постраждали внаслідок військової агресії: утворено Координаційний штаб з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану,

який сприяє координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, ОМС з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану¹⁵. Також визначений механізм забезпечення безпеки дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів на цілодобове перебування. Визначені категорії дітей й осіб продовжують отримувати соціальні послуги із стаціонарного догляду, паліативного догляду, підтриманого проживання і за умови їх тимчасового переміщення (евакуації)¹⁶.

Окрім цього, постановою Кабінету Міністрів України¹⁷ створено робочу групу щодо захисту прав і свобод громадян/ок України, які перебувають на території держав-членів Європейського союзу та інших держав як тимчасово переміщені особи, серед яких більшість жінки – 83 відсотки¹⁸. До її завдань віднесено, зокрема, надання освітніх послуг українською мовою, посилення механізмів захисту проти торгівлі людьми, участь у розробленні проєктів нормативно-правових актів про забезпечення прав і свобод громадян/ок України тощо. Функціонування такої робочої групи допоможе розв'язати проблеми біженців, серед яких переважають жінки та діти, пов'язані з облаштуванням та інтеграцією в країнах перебування.

Незважаючи на необхідність фінансування додаткових видатків на утримання армії під час війни, система надання соціальних послуг кризового та екстреного втручання, а також порядок функціонування притулків для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, збережена, а відповідні заклади не припинили свою діяльність.

7. Вода, санітарія та гігієна

Цивільна інфраструктура в Україні сильно постраждала під час війни: багато об'єктів водопостачання та водовідведення було пошкоджено внаслідок обстрілів, що призвело до припинення водопостачання для мільйонів людей. Також відсутні реагенти для очищення водопро-

13 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2022 року № 401 «Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-2022-%D0%BF#Text>.

14 Україна, Кодекс цивільного захисту населення від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.

15 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 року № 302 «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-2022-%D0%BF#Text>.

16 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 року № 385 «Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2022-%D0%BF#Text>.

17 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2022 року № 425 «Про утворення робочої групи щодо захисту прав і свобод громадян України, які перебувають на території держав-членів ЄС та інших держав як тимчасово переміщені особи». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/425-2022-%D0%BF#top>.

18 Національний інститут стратегічних досліджень «Українські біженці війни за кордоном», 30 квітня 2022 року. Доступно за посиланням: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinski-bizhentsi-viyny-za-kordonom>.

відної води та немає можливості завести бутильовану питну воду. Люди змушені користуватися потенційно небезпечною водою із системи централізованого водопостачання, брати воду з колодязів, придомових свердловин, річок тощо. Особливо гостро цю проблему відчувають вразливі групи населення, зокрема жінки. Адже саме вони найчастіше в родині відповідальні за забезпечення гігієни, здоров'я та споживання, а також санітарні роботи, які проводяться в громаді. Тому повна чи часткова відсутність доступу до технічної та безпечної питної води різко збільшує вразливість жінок.

З огляду на ці виклики уряд України вже в перші місяці повномасштабного вторгнення РФ зосередив свою увагу на питаннях води, санітарії та гігієни. Так, у квітні було виділено 160 млн грн Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України (для Державного агентства водних ресурсів України)¹⁹. Розпорядженням уряду²⁰ виділено 150 млн грн з резервного фонду державного бюджету для фінансової підтримки КП «Чернігівводоканал» на відновлення централізованого водопостачання і водовідведення у місті Чернігів. Для забезпечення споживачів міста Миколаєва послугами з централізованого водопостачання, уникнення епідеміологічної та гуманітарної катастрофи, спричиненої відсутністю води в умовах воєнного стану, Міністерству розвитку громад та територій України виділено 56 млн грн для міського КП «Миколаївводоканал» для облаштування водозабору з артезіанських свердловин, а також інших заходів, необхідних для відновлення надання послуги з централізованого водопостачання²¹.

Отож, для забезпечення права людини на доступ до води уряд України вживає заходів, що дають можливість принаймні частково розв'язати питання доступу до питної та чистої води, що особливо актуально для жінок, які за відсутності чоловіків, що пішли на фронт, піклуються про свої сім'ї, дітей і людей похилого віку,

та самотужки вирішують питання наявності питної води, забезпечення гігієни та санітарії.

8. Дострокове / раннє відновлення

Без підтримки економічної активності неможливе повноцінне функціонування держави в умовах воєнного стану та її відновлення в післявоєнний час. Саме з цією метою держава від початку повномасштабної війни почала активно впроваджувати комплексні зміни до законодавства та державних програм, спрямовані на підтримку української економіки.

Оподаткування

Для зменшення податкового навантаження на бізнес і громадян/нок уряд вніс низку змін до актів податкового законодавства²²:

- Запроваджено особливі умови оподаткування для суб'єктів господарювання та платників єдиного податку, зокрема третьої групи²³, дозволено стати платником єдиного податку третьої групи та платити єдиний податок зі спеціально встановленою ставкою 2 відсотки. ФОПи першої та другої груп єдиного податку отримали право взагалі не сплачувати єдиний податок.
- З 1 березня 2022 року до закінчення або скасування дії воєнного стану та протягом року з моменту його скасування або закінчення ФОПи мають право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ) за себе;
- для полегшення ведення бізнесу в умовах воєнного стану змінами до Податкового кодексу України застосовано мораторій²⁴ на проведення всіх податкових перевірок, окрім фактичних і камеральних перевірок у разі бюджетного відшкодування. З цією ж метою у випадку відсутності у платників податків

19 Україна, розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 306-р «Про виділення коштів для здійснення заходів, пов'язаних з подачею води для забезпечення водопостачання». Доступно за посиланням: [https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vidilennya-koshtiv-dlya-zdiysnennya-zahodiv-povyazanih-z-podacheju-vodi-dlya-zabezpechennya-vodopostachannja306-](https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vidilennya-koshtiv-dlya-zdiysnennya-zahodiv-povyazanih-z-podacheju-vodi-dlya-zabezpechennja-vodopostachannja)

20 Україна, розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 305-р. «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для фінансової підтримки комунального підприємства «Чернігівводоканал»». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D1%80#Text>.

21 Україна, розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 травня 2022 року № 349-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для фінансової підтримки міського комунального підприємства «Миколаївводоканал»». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-%D1%80#Text>.

22 Україна, Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>;

Україна, Закон України від 24 березня 2022 року № 2142-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Texte>;

Україна, Закон України від 1 квітня 2022 року № 2173-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-IX#Text>.

23 Дт-Кт «Групи платників єдиного податку в Україні», 12 січня 2021 року. Доступно за посиланням: <https://services.dtki.ua/catalogues/indexes/14>.

24 Україна, Закон України від 3 березня 2022 року № 2118-ІХ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.

можливості своєчасно виконати свій податковий обов'язок вони звільняються від відповідальності з обов'язковим виконанням таких обов'язків протягом трьох місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні. На період до припинення або скасування воєнного стану на території України не застосовуються фінансові санкції за порушення, які пов'язані із застосуванням реєстраторів розрахункових операцій (РРО), окрім розрахункових операцій під час продажу піддакцизних товарів.

Ці зміни суттєво вплинуть на підприємниць, адже станом на 8 березня 2021 року 863 455 жінок працювали в Україні як ФОПи, це майже половина від усіх підприємців – 46,6 відсотка²⁵, а також розширять можливості тих жінок, які втратили джерела доходів через війну, забезпечити свою родину.

Підприємства та організації громадських об'єднань осіб з інвалідністю отримали право користуватися пільгами з оподаткування, строк дії яких закінчився в період дії воєнного стану в Україні, на період його дії та протягом двох календарних кварталів після його припинення або скасування²⁶. Вказані заходи стимулювання дозволяють 70 відсоткам підприємств осіб з інвалідністю продовжити свою діяльність і забезпечити людей з інвалідністю, з порушеннями зору та слуху діяльністю, що дозволяє отримувати доходи під час активної фази війни²⁷.

Працевлаштування та оплачувана праця

Для розв'язання питань працевлаштування жінок і чоловіків, зокрема тих, що мають статус ВПО, внесено низку змін до законодавства:

- Адаптовано механізм реєстрації, перереєстрації безробітних і ведення обліку осіб, які шукають роботу. Зокрема, статус безробітного особа отримує

в день звернення; звернення може бути здійснено особисто або через портал «Дія»; виплати допомоги по безробіттю здійснюються через уповноважені банки²⁸.

- Передбачено компенсацію витрат роботодавцю на оплату праці ВПО розміром 6500 грн щомісяця за кожен працівник, за яку роботодавець сплачує єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що не може перевищувати двох місяців з дня працевлаштування особи²⁹.

Заходи уряду частково вплинуть на розв'язання проблеми працевлаштування жінок, яка в умовах воєнного стану загострилася, адже серед осіб, які мали статус безробітного (станом на 1 травня 2022 року), більшість – жінки (61,1 відсотка)³⁰.

Кредитування та гарантування вкладів

Один із засобів забезпечення дострокового відновлення економіки – кредитування бізнесу та гарантування вкладів громадян/нок. Це дозволяє отримувати гроші на розвиток бізнесу; громадянам/кам – отримувати пасивні доходи, а державі – надходження з податку на доходи фізичних осіб. Тому уряд України затвердив низку змін, що стосувалися фінансової політики, спрямованої на поліпшення стану економіки та розвитку підприємництва. Ці заходи сприятимуть розвитку жіночого підприємництва та є ефективним способом сприяння економічному відновленню України.

З метою підтримки та розвитку підприємств уряд вніс зміни до Державної програми «Доступні кредити 5–7–9%»³¹, розширивши можливості державної підтримки суб'єктів середнього і великого підприємництва, а також

25 Оpendатобот «Жінок серед фоп стає більше – їх частка зросла до 46,6%», 8 березня 2021 року. Доступно за посиланням: <https://opendatobot.ua/analytics/gender-balance>.

26 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 року № 323 «Деякі питання користування пільгами з оподаткування для підприємств та організацій громадських об'єднань осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану на території України». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/323-2022-%D0%BF#Text>.

27 Міністерство соціальної політики України «Підприємства громадських об'єднань людей з інвалідністю продовжать користуватись податковими пільгами під час воєнного стану», 20 березня 2022 року. Доступно за посиланням: <https://www.msp.gov.ua/news/21584.html>.

28 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 року № 334 «Деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нараховування та виплати допомоги по безробіттю на період дії воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 509 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 19 березня 2022 р. № 334». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2022-%D0%BF#Text>.

29 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 331 «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-%D0%BF#top>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2022 року № 415 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 331». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2022-%D0%BF#Text>

30 Державний центр зайнятості, Аналітична та статистична інформація. Доступно за посиланням: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>.

31 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 12 березня 2022 року № 274 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 року № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#Text>;

суб'єктів господарювання державного сектору економіки; і впровадив її нові цілі – підтримка сільськогосподарських товаровиробників, передусім для забезпечення фінансування ними посівних робіт і провадження іншої сільськогосподарської діяльності; фінансування суб'єктів підприємництва для забезпечення пасажирського та вантажного перевезення. За даними Міністерства фінансів України, упродовж тижня (25–29 квітня 2022 року) було видано 738 пільгових кредитів на загальну суму 3,09 млрд грн³².

Для посилення захисту прав та інтересів вкладників банків Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб»³³ передбачено гарантування вкладів фізичних осіб в повному обсязі, включно з нарахованими відсотками (без обмеження за сумою вкладу), на час дії воєнного стану в Україні та протягом трьох місяців після його завершення, а через три місяці після завершення воєнного стану в Україні сума граничного розміру відшкодування коштів закладами встановлюється на рівні 600 тис. грн. Ці зміни не тільки забезпечать фінансову стійкість системи гарантування вкладів фізичних осіб, але й дадуть можливість зберегти заощадження та завдяки розміщенню коштів на депозитних рахунках у банках убезпечити їх від злодіїв і мародерів, зменшити ризик втрати грошових коштів, які зберігаються в готівці.

Відновлення інфраструктури

Уряд ще в перші місяці повномасштабної війни почав вживати заходів з відбудови України. Були виділені кошти для відновлення як інфраструктурних об'єктів, так і житлових будинків, що постраждали через активні бойові дії. Це дасть можливість людям повернутися у звільнені населені пункти. На ці потреби з резервного фонду дер-

жавного бюджету Київська область отримала 400 млн грн, Сумська, Чернігівська та Харківська – по 250 млн грн і Житомирська – 100 млн грн³⁴. Першочергово фінансується ремонт інженерних мереж і систем, у тому числі теплопостачання, газопостачання, водопостачання, водовідведення, каналізації, опалення та електричних мереж.

З метою відновлення економіки в Україні запущено програму релокації українських виробництв. Вона спрямована на збереження виробничого й трудового потенціалу України та орієнтована на всі підприємства, які бажають перемістити виробництво на території західних областей України. Насамперед допомогу держави для релокейту отримують стратегічно важливі підприємства та підприємства, які виробляють товари першої потреби (хліб та інша їжа, питна вода, одяг та інше) для забезпечення потреб цивільного населення, військових і білців територіальної оборони. Відповідні законодавчі акти регламентують безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки України і передається до Міністерства інфраструктури України³⁵ та визначає чіткий план невідкладних заходів з переміщення в разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію³⁶.

Відновлення інфраструктури – один з ключових компонентів раннього відновлення та вимагає використання гендерних підходів і залучення жіночих громадських організацій у процес планування, реалізації та моніторингу проєктів відновлення.

Цифровізація

Після російського вторгнення уряд України запустив низку цифрових сервісів для забезпечення доступу по-

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 року № 312 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022-%D0%BF#Text>;

Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 521 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва». Доступно за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-deyakh-postanov-kabinetu-ministriv-ukrayini-z-pitan-nadannya-finansovoyi-t290422>.

- 32 Міністерство фінансів України «Мінфін: За тиждень підприємці отримали 738 пільгових кредитів на 3,09 млрд грн за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» (+ Інфографіки), 2 травня 2022 року. Доступно за посиланням: https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_zh_tizhden_pidpriemtsi_otrimali_738_pilgovikh_kreditiv_na_309_mldr_grn_zh_programoiu_dostupni_krediti_5-7-9__infografiki-3429.
- 33 Україна, Закон України від 1 квітня 2022 року № 2180-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-IX#Text>.
- 34 Україна, розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2022 року № 280-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету». Доступно за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vidlennya-koshtiv-z-rezervnogo-fondu-derzhavnogo-byudzhetu-280>;
Україна, розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2022 року № 340-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для ліквідації наслідків бойових дій в Харківській області». Доступно за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vidlennya-koshtiv-z-rezervnogo-fondu-derzhavnogo-byudzhetu-dlya-likvidaciyi-naslidkiv-bojovih-dij-v-t260422>.
- 35 Україна, постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 року № 305 «Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>.
- 36 Україна, розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2022 року № 246-р «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію». Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text>.

страждалого від війни населення до адміністративних послуг. Міністерство цифрової трансформації України постійно розширює ресурси порталу, на якому зібрані державні цифрові послуги та електронні копії документів. Портал забезпечує швидкий зв'язок з державними органами як для фізичних, так і юридичних осіб, зокрема тих, які перебувають в окупованих регіонах України, спрощений доступ до адміністративних послуг і гуманітарної допомоги та одночасно сприяє заощадженню бюджетних витрат на надання послуг. За період дослідження на порталі «Дія» були запущені такі сервіси:

- Онлайн-заява на отримання довідки вимушеного переселенця. Це допомогло переселенцям, які мають доступ до смартфона, отримати статус ВПО швидко та без черг у ЦНАПі. Особи, які через додаток «Дія» бажають отримати статус ВПО, можуть одночасно оформити фінансову допомогу собі та дітям (розміром 2 000 грн для дорослих і 3 000 грн для дітей та осіб з інвалідністю), яка надійде на картку «єПідтримка». Переважна частина переселенців – це жінки, які забезпечують догляд за дітьми та вразливими членами родини.
- Онлайн-заява на виплату одноразової матеріальної допомоги ФОПам і найманим працівникам/цям (розміром 8 000 грн), діяльність яких була призупинена у зв'язку з окупацією.
- Оформлення електронних документів. Громадяни/ки України, які загубили документи, можуть скористатися послугою «Електронний документ» для швидкого підтвердження особи на період дії воєнного стану. Електронне посвідчення особи з унікальним електронним ідентифікатором (QR-кодом) можна використовувати для виїзду за кордон і замість водійського посвідчення.
- Онлайн-заява на компенсацію пошкодженого майна. З 29 березня 2022 року громадяни/ки,

майно яких було зруйновано внаслідок бойових дій, можуть подати заяву на компенсацію онлайн;

- доступ до інформації через функцію «Дія ТВ», яка дозволяє українцям/кам дивитися телепрограми через мобільний додаток. Додаток транслює телемарафон українських каналів, які об'єдналися, щоб інформувати про ситуацію в країні. Згодом у застосунку має з'явитися дитячий контент, що полегшить життя жінкам, що піклуються про маленьких дітей, зокрема тим, які перебувають в окупованих районах, дозволить зберегти знання української мови та трохи відволікти малюків від травматичного досвіду життя в умовах війни;
- доступ до інформації через функцію «Дія Радіо», яка забезпечує радіомовлення навіть у тих районах, де звичайні радіостанції не працюють, у тому числі там, де ведуться активні бойові дії.

Варто відзначити, що українці/ки, які не мають мобільних гаджетів чи доступу до Інтернету, можуть отримувати послуги «Дії» в ЦНАПах.

Отож, від початку російського вторгнення уряд України зробив значні кроки в напрямі цифровізації державних й адміністративних послуг. Ця реформа мала на меті надати допомогу як фізичним особам, так і суб'єктам господарювання України у воєнний час, коли доступ до державних органів влади був обмежений або відсутній, особливо на окупованій території. Портал «Дія», який забезпечує можливість отримати всі державні послуги онлайн і містить електронні копії документів в одному місці, постійно оновлювався через війну в Україні. Цей портал надає більше можливостей громадянам/кам, пришвидшує зв'язок з державними інституціями, скорочує бюджетні видатки та є одним з інструментів уможливлення та спрощення каналів надання гуманітарної допомоги під час війни.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Висновки

Уряд України від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну зробив низку серйозних кроків³⁷ з метою нівелювання та пом'якшення наслідків жорсткої гуманітарної кризи в Україні, намагаючись адаптувати соціально-економічну систему до нових кризових умов і захистити найбільш вразливі верстви населення з урахуванням відмінних потреб жінок, чоловіків з різних груп. На шляху до реалізації цієї мети уряд затверджував нові нормативно-правові акти та ухвалював зміни до вже чинних законів і підзаконних нормативно-правових актів. Ці зміни стосувалися усіх сфер гуманітарного реагування, зокрема надання соціальної та грошової допомоги, забезпечення придатного житла, безпеки та захисту, розв'язання питань продовольчої безпеки та харчування, забезпечення охорони здоров'я та безперервного процесу освіти, забезпечення прав людини на доступ до води.

Окрема увага була приділена побудові системної та покрокової політики дострокового відновлення економіки країни – забезпечення працевлаштування жінок і чоловіків у період війни, відбудова пошкодженої житлової та цивільної інфраструктури, створення сприятливих умов для підприємців та бізнесу тощо. Це дало можливість запустити економіку країни й максимально зберегти виробничі потужності в неймовірно важких умовах війни.

Рекомендації

Кабінету Міністрів України

1. Для ефективнішого забезпечення потреб найбільш вразливих категорій населення продовжити роботу із внесення змін у законодавство стосовно обліку даних про отримувачів грошової та соціальної допомоги, розподілених за статтю. Для цього, зокрема, необхідно переглянути наявні реєстри даних і забезпечити включення до них даних, розподілених за статтю та іншими релевантними ознаками відповідно до переліку даних, зазначених у розпорядженні Кабінету Міністрів України «Питання збору даних для моніторингу гендерної рівності».
2. Інтегрувати гендерні аспекти в розроблений механізм забезпечення житлом під час процедури формування житлових фондів, викупу та будівництва житла для тимчасового проживання ВПО. Для забезпечення потреб у житлі осіб, що втратили житло, але не змінювали громаду проживання, внести зміни у відповідне законодавство та передбачити механізми компенсацій, як і для ВПО.
3. З метою кращого врахування гендерних аспектів під час розробки політики продовольчої безпеки та забезпечення харчування розраховувати потребу в харчових продуктах і продуктах тривалого зберігання залежно від віку та статі, рівня доходу та стану здоров'я. Це дозволить урахувати потреби в харчуванні людей, які страждають від діабету, глютенного несприйняття та інших хронічних захворювань, а також забезпечити товари для немовлят, що було проблемою на початку військових дій, й ефективніше використовувати обмежені кошти державного та місцевих бюджетів. Зокрема, внести зміни в План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану з метою врахування різних потреб жінок, чоловіків різного віку, які в тому числі мають хронічні захворювання.
4. Вивчати та враховувати диференційовані потреби мешканців/ок віддалених сільських громад у гуманітарній допомозі для забезпечення вразливих категорій населення продуктивними наборами та товарами тривалого зберігання, щоб охопити допомогою осіб з інвалідністю, з проблемами слуху, зору,

37 Детальніше див. у підрозділі «Допомога у вигляді грошових коштів і соціальна підтримка».

осіб, які мають ментальні проблеми. Забезпечити якісні канали інформації щодо процедури отримання гуманітарної допомоги для вразливих категорій осіб.

5. Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 331 «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» щодо збільшення розміру грошової компенсації роботодавцям за працевлаштування ВПО до розміру середньомісячної заробітної плати по Україні задля запобігання тінізації ринку праці.
6. Зробити державну програму «Доступні кредити 5–7–9 %» більш цільовою та компенсувати банківські відсотки під виробничу діяльність, особливо тим, хто хоче відновити діяльність чи змінили локацію, в процесі визначення галузей кредитування дотримуватися гендерного балансу (рівноцінно стимулювати сфери, у яких залучені жінки та чоловіки).
7. Під час виділенні допомоги з резервного фонду державного бюджету областям на ліквідацію наслідків бойових дій і відновлення пошкодженої інфраструктури населених пунктів зазначати критерії відбору будівель, які будуть відновлюватися. З цією метою внести зміни в розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2022 року № 280-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету» щодо визначення критеріїв відбору будівель для того, щоб було зрозуміло, які будівлі будуть ремонтувати – будинки та квартири мешканців/ок населених пунктів чи об'єкти соціальної і транспортної інфраструктури.
8. Здійснити пошук додаткових джерел фінансування для запобігання скороченню видатків на заробітну плату державним службовцям, що суттєво вплине на скорочення доходів жінок, частка яких переважає і в державному управлінні. Станом на 1 січня 2022 року серед державних службовців 74,6 відсотка становили жінки, з яких 73,2 відсотка – жінки віком 36–60 років. Серед державних службовців категорії «А» жінок – 0,04 відсотка, категорії «Б» – 22,21 відсотка, категорії «В» – 77,75 відсотка. Зменшення заробітної плати державним службовцям, у тому числі жінкам, вплине на збільшення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків, а також зменшить доходи жінок, які працюють у секторі державного управління, і підвищить їхню економічну вразливість у воєнний час.

Державній податковій службі України

1. Забезпечити стабільність дії (до завершення військових дій) внесених змін щодо адміністрування, нарахування, сплати окремих податків і зборів, що дозволить забезпечити підтримку бізнесу та громадян/ок упродовж воєнного стану.
2. Під час внесення змін у податкове законодавство враховувати наслідки цих змін у довгостроковій перспективі й особливо їхній вплив на доходи жінок і чоловіків з метою запобігання зростанню гендерних розривів у майбутньому. Зокрема, звільнення від сплати ЄСВ ФОПів, які провадять незалежну професійну діяльність, що не передбачає збереження страхового стажу за період несплати ЄСВ, призведе до втрати права на страховий стаж для цілей призначення пенсії, що негативно позначиться і на соціальному захисті жінок, оскільки населення віком 65 років і вище на дві третини представлене жінками.

Гуманітарним організаціям

1. Під час формування складу продуктових наборів та роботі з постачальниками продуктових товарів і товарів тривалого зберігання враховувати потреби вразливих груп населення, що проживають у громадах, зокрема людей з хронічними захворюваннями, які страждають від діабету, глютенного несприйняття тощо. Переглянути продуктивні набори на предмет забезпечення збалансованого раціону та культурних уподобань населення в харчуванні, таких як вживання круп, овочів, протеїнів. З метою реалізації цього завдання необхідно вибудовувати чітку комунікацію з громадами, які потребують допомоги, працювати з місцевою владою, активістами/ками, волонтерами/ками, лідерами/ками громад для кращого з'ясування потреб жінок і чоловіків, зокрема з вразливих груп населення.

2. Покращити координацію з органами місцевого самоврядування, зокрема тими, що знаходяться у віддалених та важкодоступних населених пунктах, задля кращого вивчення потреб у гуманітарній допомозі та оперативного реагування на прояви гуманітарної кризи.
3. Управлінню ООН з координації гуманітарних справ на регулярній основі проводити координаційні зустрічі з представниками/цями громад задля вивчення потреб їхніх мешканців/ок, зокрема з вразливих категорій, у товарах першої необхідності, що можуть бути доправлені як гуманітарна допомога.
4. Розробляти програми гуманітарної допомоги та надання необхідних послуг, зважаючи на диференційовані оцінки становища жінок, чоловіків та/або їх груп, зокрема вразливих. Враховувати потребу не тільки у продуктових товарах, одязі, ліках та гігієнічних засобах, але також враховувати потреби у послугах медичної, психологічної соціальної допомоги, яка потрібна мешканцям/кам постраждалих громад.

Громадським організаціям

1. Проводити роботу з мобілізації ВПО та підтримки жіночого лідерства серед ВПО, інтеграції ВПО в процес прийняття рішень на обласному та місцевому рівнях, медіацію конфліктів ВПО з місцевим населенням громад.

Міністерству охорони здоров'я України та Центру громадського здоров'я

1. Донести до органів місцевої влади, волонтерських організацій рекомендації щодо особливостей харчування жінок, чоловіків та /або їхніх груп у прифронтовій зоні, ВПО та поради щодо поступового повернення до збалансованого харчування.
2. Забезпечити збирання статистики про пацієнтів з коронавірусною хворобою. У тісній співпраці з міжнародними організаціями забезпечити розв'язання питання своєчасної вакцинації населення задля запобігання зростанню захворюваності на цю хворобу, зокрема серед ВПО, які перемістилися з окупованих областей і проживають у місцях тимчасового перебування.
3. Посилити роботу із забезпечення сільських громад базовими медичними препаратами – заспокійливими, серцево-судинними, противірусними.
4. Оскільки в період війни також виникає додаткова потреба в психологічній допомозі, послугах, пов'язаних з репродуктивним здоров'ям, забезпеченні безпечних умов для породіль, усуненні негативних факторів ГЗН, рівень якого зростає, перерозподіляти обмежені бюджетні кошти та використовувати позабюджетні кошти таким чином, щоб забезпечити рівний доступ жінок і чоловіків до медичних послуг і заходів психосоціальної підтримки, розподіляти їх відповідно до потреб жінок і чоловіків, систематично вивчаючи їх.

Міністерству освіти і науки України

1. Розглянути можливість забезпечення фінансування в повному обсязі за бюджетною програмою «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами» для забезпечення інклюзивності освітнього процесу, зокрема з інших джерел надходжень (грантів, дарунків).
2. Здійснити пошук інших джерел фінансування освіти і науки з метою забезпечення галузі не тільки за принципом компенсації, але й додаткового фінансування. Спрямувати кошти на відновлення закладів та установ освіти і науки та відшкодування вже зменшених видатків на оплату праці педагогічним працівникам/цям, оскільки частка жінок в освіті становить майже 80 відсотків, а зменшення заробітної плати може призвести до зменшення доходів жінок і збільшення розривів у заробітній платі жінок і чоловіків.

Міністерству розвитку громад та територій України

1. Розробити методичні рекомендації для ОМС щодо облаштування приміщення для тимчасового перебування ВПО з урахуванням стандартів гендерної рівності та інклюзивності організації житлового простору.
2. З метою розширення економічних можливостей жінок методологічно підтримувати ОМС у налагодженні на місцях роботи можливості платного догляду за дітьми та маломобільними членами родини, розширенні соціальної інфраструктури для забезпечення доглядової праці, організації безпечних місць для перебування жінок і дітей. Побудувати постійні канали комунікації та діалогові майданчики на рівні ОМС з жінками, зокрема тими, які належать до вразливих груп, для забезпечення їх працевлаштування, мобілізації жінок на рівні громади, підтримки лідерства жінок, підвищення їх потенціалу, перенавчання, підтримки жіночих ініціатив, розвитку навичок з пошуку інформації та ресурсів, включно з онлайн-навчанням, побудови мережі підтримки, включно з менторством та одноранговим підходом до навчання.
3. Розробити методичні рекомендації для громад з алгоритмом поведінки під час артилерійських обстрілів, надання долікарської допомоги, послуг психосоціальної підтримки дітям і членам родин в умовах війни.

Міністерству соціальної політики України

1. З метою подальшого впровадження гендерного підходу та підходу, заснованого на дотриманні прав людини на рівні територіальних громад, а також їх методичного забезпечення у воєнний час Міністерству соціальної політики України рекомендовано затвердити Методичні рекомендації з реалізації гендерного підходу та підходу, заснованого на дотриманні прав людини на рівні територіальних громад, розроблені за підтримки Структури «ООН Жінки», та прийняти оновлений НПД 1325.
2. Разом з Міністерством охорони здоров'я розгорнути національну програму психологічної допомоги для ВПО та інших вразливих груп, що постраждали внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Активно залучати до роботи гуманітарні фонди та організації.

Міністерству цифрової трансформації України

1. Посилити співпрацю з обласними військово-цивільними адміністраціями та ОМС у напрямі підвищення цифрової грамотності жінок, чоловіків та/або їхніх груп, зокрема вразливих, з фокусом на жінках з інвалідністю.
2. Забезпечити збір статистичних даних, розподілених за статтю та іншими релевантними ознаками, про отримувачів електронних послуг через застосунок і вебсайт «Дія».
3. Підвищувати поінформованість розпорядників відкритих даних, які розміщуються на сайті <https://data.gov.ua/>, про необхідність забезпечення розподілу відповідних статистичних даних за статтю та іншими релевантними ознаками.

Національній соціальній сервісній службі України

1. Посилити співпрацю з ОМС щодо надання послуг психосоціальної підтримки мешканцям/кам громад, зокрема ВПО.
2. Посилити роботу з обласними військово-цивільними адміністраціями та ОМС щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Розглянути питання про налагодження належної взаємодії всіх відповідних служб та установ, на які покладено функції здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, узгодження та розв'язання проблемних питань під час реагування та відпрацювання випадків домашнього насильства.
3. В процесі організації методичного забезпечення та координації дій органів влади й ОМС щодо надання базових соціальних послуг і соціальної підтримки відповідно до потреб жителів/ок ТГ систематично вивчати та враховувати відмінні потреби жінок, чоловіків та/або їхніх груп, зокрема вразливих.

Обласним військовим адміністраціям

1. Посилити національний гендерний механізм на регіональному та місцевому рівнях. Запровадити посаду гендерного радника/ці та забезпечити роботу консультативно-дорадчих органів з питань сім'ї, гендерної рівності, запобігання та протидії домашньому насильству та торгівлі людьми у військових адміністраціях.
2. Заохочувати участь гендерних радників/ць, представників/ць консультативно-дорадчих органів і неурядових громадських організацій, які представляють інтереси вразливих груп населення, у роботі обласних і місцевих гуманітарних штабів.
3. Сприяти налагодженню координації та розподілу гуманітарної допомоги через обласні гуманітарні штаби для подальшого доправлення її у територіальні громади відповідно до їх потреб. Оперативно опрацьовувати запити громад щодо потреб у товарах гуманітарної допомоги, запровадити регулярні координаційні зустрічі з представниками/цями громад з метою вивчення гуманітарної ситуації в громадах.

Територіальним громадам

1. Для ефективнішого забезпечення потреб і допомоги сім'ям ВПО, що мають членів сім'ї з інвалідністю та похилого віку, збирати дані про ВПО з розподілом за статтю, віком і нозологією інвалідності.
2. На основі зібраних даних, розмежованих за статтю та іншими ознаками, розробити, оновлювати гендерні профілі громад та активно їх використовувати для аналізу нагальних потреб жінок, чоловіків з різних груп, зокрема вразливих, під час планування соціально-економічних стратегій розвитку та/або відновлення громад, планів гуманітарного реагування та безпекових заходів в умовах війни.
3. Розробити стратегію працевлаштування та соціального захисту ВПО, які приїхали в громади. Забезпечити соціальний захист вразливих груп, зокрема осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, жінок з малими дітьми та забезпечити інтеграцію працездатних ВПО в економіку громад, що їх приймають. Зокрема, розробити програми працевлаштування для працездатних ВПО, забезпечити умови для розвитку представників/ць ВПО, що бажають започаткувати бізнес чи перемістити своє виробництво в безпечні громади.
4. Монетизувати витрати громад на організацію харчування працездатних ВПО, видавати грошові виплати задля стимулювання внутрішнього споживання та працевлаштування працездатних ВПО.
5. Розробити план відновлення кожної ТГ з урахуванням потреб і спроможності жінок, чоловіків та/або їхніх груп, які в ній проживають, включно з ВПО, що мають намір залишитися в громаді. План має включати стратегію забезпечення працевлаштування жінок і чоловіків, стратегію розвитку бізнесу, відбудови об'єктів житлової та цивільної інфраструктури, забезпечення безпечних умов перебування на території громади.
6. Залучати до роботи гуманітарних координаційних штабів гендерних експертів/ок і представників/ць жіночих громадських організацій (у разі їх наявності в ТГ).
7. Підтримувати самоорганізацію, мобілізацію та лідерство представників/ць ВПО. Залучити жінок, представниць ВПО, до процесу прийняття рішень щодо створення умов для самореалізації та надання публічних послуг для ВПО.
8. Під час евакуації мешканців/ок громад з окупованих і прифронтових територій враховувати гендерні аспекти, питання організації житлового простору³⁸ в евакуаційних таборах тощо.
9. В процесі облаштування приміщень для тимчасового перебування ВПО (школи, дитячі садочки, вільні будинки та приміщення, які пустують) враховувати стандарти гендерної рівності організації житлового простору³⁹. Водночас звертати увагу на доступність тимчасового житла для осіб з інвалідністю та

38 Укриття мають бути побудовані таким чином, щоб забезпечити право на приватність (ст. 12 Універсальної декларації прав людини (УДПЛ), ст. 17 Міжнародного пакту про економічні, соціальні, культурні права (МПЕСКП); право на безпеку людини (ст. 3 УДПЛ, ст. 9 МПЕСКП); право на здоров'я (ст. 25 УДПЛ, ст. 12 МПЕСКП) і право на харчування (ст. 25 УДПЛ, ст. 11 МПЕСКП) тощо.

Доступно за посиланнями: https://www.humanitarianlibrary.org/sites/default/files/2014/02/IASC_GenderAndShelterInEmergencies.pdf;

https://www.humanitarianlibrary.org/sites/default/files/2014/02/IASC_GenderAndShelterInEmergencies.pdf;

https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf.

39 Там само.

маломобільних груп населення. Розв'язання цієї проблеми дуже часто покладається на жінок, які доглядають за дітьми з інвалідністю, особами з інвалідністю або особами похилого віку, які є членами родини.

10. Розробити та реалізувати заходи із формування культури безпеки життєдіяльності мешканців/ок громади, підвищення їх обізнаності з обов'язками у сфері цивільного захисту, підготовки до свідомих практичних дій в умовах надзвичайних ситуацій.
11. Під час розв'язання питання забезпечення фізичної безпеки й облаштування укриттів і бомбосховищ брати до уваги питання гігієни та санітарії, доступу до питної води, харчових продуктів, в процесі розміщення враховувати відмінні потреби жінок і чоловіків різного віку. Виділити кошти на будівництво, відновлення та утримання в належному стані об'єктів укриття та передбачити ці видатки в проєкті місцевого бюджету на 2023 рік.
12. Під час проведення інвентаризації придатності цивільних і житлових приміщень, установ, які надають гуманітарну допомогу, укриттів і бомбосховищ активно залучати до роботи комітети доступності, створені в громадах (у разі їх створення), а також представників/ць маломобільних груп населення, громадські організації, що займаються питаннями прав людини та гендерної рівності, жіночі організації. Водночас рекомендовано використовувати методологію гендерного аудиту доступності послуг, розроблену за підтримки Структури «ООН Жінки»⁴⁰.
13. Активно працювати з гуманітарними фондами та міжнародними організаціями для розв'язання питання допомоги постраждалим від ГЗН, надання психологічної допомоги, кошти на подібну діяльність передбачати в місцевих бюджетах, використовуючи в тому числі інші джерела надходжень (гранти, дарунки тощо).
14. Розробити заходи з доступу до чистої питної води на випадок активних бойових дій і пошкодження водогонів, що особливо актуально для жінок, які за відсутності чоловіків, що пішли на фронт, піклуються про свої сім'ї, дітей та людей похилого віку і самотужки розв'язують питання доступу до питної води, забезпечення гігієни та санітарії.

40 Структура «ООН Жінки», Гендерний аудит доступності (2018 р.).

Доступно за посиланням: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/audyt-dostupnosti.pdf>.

